

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

**Mijne reis van Gorontalo naar Poso (Posso), met den
Gouvernementsstoomer „Zeeduif”. 4-16 Febr. 1892,
door ALB. C. KRUIJT.**

Ten 7 uur in den morgen van den 4^{den} Februari 1892 lichtte de Gouvernementsstoomer „Zeeduif” het anker te Gorontalo. Ik genoot wederom van het prachtige gezicht op de drie bergketens, waartusschen Gorontalo ligt. Weldra wendde de boot den steven naar het Westen, de vuurtoren bleef het langst in zicht, maar eindelijk verdween ook deze uit het oog, en wij stoomden langs de eentoonige Noordkust van de Bocht van Tomini, dien ontzaggelijken waterplas.

De eerste dag op eene boot is nooit geschikt voor eenigen arbeid. Het schip wordt bewonderd, men vreest de officieren en de manschappen in den weg te zullen loopen, en wil daarbij eens kalm omzien naar een plekje, waarvan men eene „gereserveerde” plaats kan maken. Het is eigenaardig, dat men op een dek, waarop alle passagiers evenveel recht hebben, steeds de plaats ontziet, waar een ander „gewoonlijk” zit. Dit bijzondere plekje wordt spoedig als particulier bezit beschouwd. Er hangt dus veel af van de keuze van zulk eene plaats, en daarom is het steeds geraden, die keuze niet te vlug te bepalen. Op het dek van de „Zeeduif” evenwel komt men spoedig tot een besluit, van wege de geringe oppervlakte.

De kennismaking moet eerst wat nader gevestigd worden, en daarom zetten de Assistent-Resident (de Heer Jellesma), de Commandant der boot (de Heer van der Meer) en ik ons neer om ieder op zijn beurt eenige ervaringen uit het particuliere leven mede te deelen. Aangezien de „Zeeduif” tevoren „Pontianak”, de vroegere Residentie van den Heer Jellesma, tot standplaats had gehad, werden er bij de gedachtenwisseling van Commandant en Assistent-Resident vele anecdoten en bijzonderheden, aan genoemde plaats verbonden, medegedeeld. Zóó ging de morgen al pratende voorbij. Tegen één uur werd gerijsttafeld en op dat uur liet de boot het anker vallen in de baai van Tilamoeta (Pentadoe).

Tot medereizigers hadden we: den marsaoleh van Tilamoeta, dien van Pagoeat (hoofdplaats Boemboelan), den djaksa van Gorontalo, Manoppo, een christen, den Boegineeschen tolk Amaroedin (een hadji, die evenwel aan boord zijn hadjicostuum niet mag dragen, op verbod van den Heer Jellesma), en den voornaamsten handelaar uit de Bocht, Ong Hi Bie, een Chinees, die zich tegenwoordig ook te Poso heeft gevestigd en aldaar eene toko zal oprichten. Deze is een zeer ontwikkeld, prettig man, die ook niet de onhebbelijke gewoonte zijner landgenooten heeft, om voortdurend te spreken met een' goedgegen grijns om den mond. Edoch, ik ken hem nog niet genoeg, maar hij zal wel eene rol gaan spelen in de geschiedenis van Poso.

Tilamoeta.

Te Tilamoeta (Pentadoe) brachten wij den marsaoleh aan land, en gingen na een kort bezoek aan de kampong naar boord terug. Om half drie lichtte de boot het anker om het ten 5 ure te Bomboelan te laten vallen. De marsaoleh van deze plaats had den Heer Jellesma verzocht

de geheele reis te mogen medemaken, en deze had hem dit toegestaan.

Bomboelan.

In mijne vorige reisbeschrijving heb ik gezegd, dat hier een fraaie breede weg is, die drie palen ver doorloopt, aan de kanten begrensd door net onderhouden pagars. Ik deelde toen mede, dat Bomboelan vroeger een aspirant-controleur had gehad, die dit werk had ondernomen. Dit is foutief. Bomboelan is nooit de standplaats van eenen ambtenaar geweest, maar de marsaoleh, een energiek man, legde zelf in 1884 dezen weg aan. Dit is de vrucht van zijn 14 jarig verblijf als kamponghoofd in het district Tèlaga. Hij heeft dus aldaar het wegmaken „afgekeken”. We wandelden dezen weg nog $1\frac{1}{2}$ paal ver op, en keerden daarna naar boord terug. Den volgenden morgen (5 Febr.) om 6 uur zette de „Zeeduif” koers naar Mooeton.

Tot Bomboelan is de kust rotsig; men heeft eerst een klein strand van zand en kiezel en dan dadelijk de bergen. Na Bomboelan wijken de bergen terug, en krijgt men een breed strand te zien, geheel met boomen begroeid. Kaap Milango daä (groot water) is zulk een uitlooper van het lage land.

Inmiddels voeren wij in een „vuil” water (zoo als de zeeman zegt), vol „voetangels en klemmen”. Elk oogenblik ging de bel van de machinekamer om kracht te minderen. Zoo nu en dan mocht de boot „full speed” maken, maar dadelijk daarop werd de drift van de schroef weer getemperd. In één oogopslag telde ik tien kleine eilandjes, en wat er tusschen deze stukjes land onder water zit, moet men met eene stoomboot maar niet gaan onderzoeken. Eindelijk waren we er uit, en stoomde de boot weer met volle kracht, 9 mijlen in het uur.

Mooeton.

's Morgens om 6 uur van Bomboelan vertrokken, lieten wij 's middags om 3 uur het anker voor Mooeton vallen. De lucht begon spoedig daarna te betrekken, en het had nauwelijks 4 uur geslagen, of daar barstte de regen met alle geweld los. De kust was slechts door een' dichten, zwaren sluier te zien, en nu en dan hoorden wij het verwijderd gerommel van den donder. Toen de elementen wat tot rust waren gekomen, kwam een oude Boegineesche handelaar aan boord. De roode Turksche fez op zijne grijze haren maakte een' zonderlingen indruk. Hij deelde ons mede, dat de radja van Mooeton naar Molosipat, eene plaats drie uren roeiens van Mooeton, was gegaan, om daar een feest bij te wonen. Twee kinderen van zijnen mantri (die ook den titel van marsaoleh heeft), moesten namelijk de operatie van het tandenvijlen ondergaan, een teeken dat zij huwbaar zijn.

Toen de Heer van Hoëvell zijne laatste reis naar Mooeton, in 1891 deed, werd juist ook een groot feest (wapasaoe) gegeven, dat bij zijne aankomst in vollen gang was, en verscheidene dagen duren zou. „Alle geestenbezweerders, zoowel van het mannelijk als vrouwelijk geslacht, de bissoe's van Zuid-Celebes, waren daartoe opgeroepen, en brachten nacht en dag onder oorverdoovend geraas met hunne hysterische en convulsieve dansen door.” Zij gingen zóó op in dit feest, dat de Heer van Hoëvell schreef: „Er was met de lieden van Mooeton dezer dagen niets ernstigs te beginnen. Zij hadden voor niets anders oor, en met moeite kreeg ik een uurtje het helse geraas van trommen, tifi's en rabana's tot zwijgen.”

De Assistent-Resident had te Mooeton eene moordzaak te onderzoeken. In het kort heeft zich het geval aldus toegedragen: Een eindweegs de rivier op lagen twee prauwen.

De eene was volgeladen met goederen, en de eigenaar stond aangeschreven als een gegoed man. Op zekeren avond verwijderden hij en de zijnen zich van de prauw, een jongen van twaalf jaar ter bewaking achterlatende. Bij hunne terugkomst vonden zij den jongen door een' krissteek verwond, en de goederen gestolen. Ook den radja zelven was een trommel met goederen uit zijn huis ontvreemd. De radja heeft toen de zaak onderzocht, en zijne verdenking viel op zekeren Deng Telandoek, een man, die veel invloed heeft. Zijne mantri's ontraadden hem dezen man gevangen te nemen, vooreerst omdat hij (de radja) slechts verdenking omtrent hem koesterde, en ten andere, omdat dan daaruit zeker een binnenlandsche oorlog zou ontstaan. Hierop heeft de radja, ten einde raad, de zaak in handen van de „Compania” gesteld.

In den avond werden de tolk en de marsaoleh van Pagoeat naar land gezonden, om de zaak nader te onderzoeken, te informeeren waar de vermoedelijke moordenaar en de getuigen waren en den radja naar boord te ontbieden.

Na den donkeren, mistigen avond en den regenachtigen nacht brak een heerlijke morgen aan op den 6^{den} Februari. De lucht was frisch, en de zon ging heerlijk op, zoodat het oog nu vrij over de landstreek kon weiden. De kampong Mooeton ligt meer binnenwaarts verspreid. De boot ligt in eene baai van halven cirkelvorm, naar schatting van den gezaghebber 1500 M. uit den wal. In het midden van dezen halven cirkel verheffen zich hooge bergen, die naar beide zijden langzaam afloopen, zoodat de beide kapen (tandjong Toeladengi links en tandjong Molosipat rechts), die de baai insluiten, laagland zijn. Juist in het midden ziet men op het strand vier huizen staan. Het tweede van rechts met de Hollandsche vlag is het paleis (!) van den radja. De kampongs liggen alle meer

binnenwaarts. Men heeft in deze baai verscheidene blinde klippen en banken. Eene van deze laatste steekt even boven de oppervlakte van het water uit, zoodat zij eene schitterende plek oplevert, wanneer de zon het zand blakert.

We haddan gerijstateld, en gingen naar het dek om nog even een luchtje te scheppen, vóór we ons een uurtje aan den slaap overgaven. Dit „even” werd echter aanmerkelijk verlengd, want rondkijkende, ontwaarden we twee prauwen, die van land afstaken. Ongetwijfeld moest dit de radja zijn. Het duurde lang eer men den afstand tot het schip had afgelegd. Werkelijk bevond zich de radja in de voorste prauw. De heer Van Hoëvell schrijft in zijne Nota over Mooeton, dat deze radja een verstokt opiumschiiver is. En dit is hem waarlijk aan te zien: een uitgemergeld, klein ventje met een vaalbruin gelaat. Zijne oogen staan flets en zijn nimmer op één punt gevestigd. Zijn lang, grijzend haar is gedekt met een „topi”, dat met bloemen van gouddraad is bewerkt (eene navolging van de marsaoleh's van het rechtstreeks onder het Gouvernement staande gebied). Zijne magere gestalte is omhangen met een Atjehjas en een broek van zwart (donker blauw) goed. Hij is uiterst rad van tong en ratelt steeds door.

We maakten ook kennis met eenige voorname volgelingen. Allereerst zijn' oudsten zoon, naar schatting een jongen van 16 jaar, met een bol en vrij dom gezicht. Ook de mantri (marsaoleh), die den vorigen dag het feest had gegeven, was aanwezig. Deze heeft een gunstig gezicht en een' breeden, zuiver horizontalen mond, waarom meestal een lach speelt. Zoon en mantri droegen de Boegineesche kleeding.

De heeren werden uitgenoodigd te gaan zitten, en — of ze niet een sigaar wilden opsteken en een glas bier drinken? Beide zaken werden aangenomen, maar van het laatste

zullen de hoogwaardigheidsbekleeders zeker spijt hebben gehad, want de gezichten, die het bier te voorschijn riep, waren niet van de alledaagsche. Vooral moest ik in stilte lachen om den weemoedigen blik, dien de mantri na ieder slokje in het glas wierp, terwijl de radja na een paar wanhopige pogingen verzocht, of zijn zoon de rest mocht opdrinken. Daarna deed de radja met eene radde tong een omstandig verhaal van het voor-gevallene, telkens afgebroken door een langgerekt, zuchtend èh! dat mij aan uitputting door den opium deed denken. Hij sprak in een taal, waarvan twee woorden Gorontaleesch en één woord Boegineesch was. De tolk bracht alles onmiddellijk over.

Nog ééne bijzonderheid wil ik hierbij opteekenen. Het trok mijne aandacht in het verslag van den Controleur E. van Duijvenbode Varkevisser, die de laatste reis vóór deze, in gezelschap van den Resident van Menado maakte, te lezen, dat „een der zonen van den radja van Mooeton antwoordt op den naam van Bauermann.” Bij informatie van den heer Jellesma, hoe dit zoo kwam, vertelde de radja, dat de heer Bauermann (1) een rijk man is, en omdat hij hoopte, dat zijn zoon ook rijk zou worden, heeft hij hem dien naam gegeven. Tegen half drie zeide de heer Jellesma, dat het „genoeg” was, waarop de radja en zijne trawanten onder veel strijkages den aftocht bliezen, en onder het dak van de lang niet vorstelijke prauw kropen.

Het zij mij vergund met een enkel woord mede te deelen, hoe de politieke toestand van Mooeton is. Vóór dat de tegenwoordige opiumschuiver regeerend vorst werd, was een man, die slechts verre familie van den tegenwoordigen

(1) Gelijk bekend is, is de firma Parmentier en Bauerman te Gorontalo gevestigd. Deze heeren zijn de voornaamste handelaren in de producten, die uit de Bocht komen.

is, radja. Deze radja had een' zeer na verwanten bloedverwant, die den titel van „matowa" voerde. Deze matowa hoopte stellig radja te zullen worden; maar toen hij zijne hoop door de Compania verijdeld zag, vertrok hij uit zijn land en vestigde zich in de streken van Bongka en Banggai ten oosten van Todjo. Na een jaar of tien aldaar vertoefd te hebben, keerde hij terug, en wist zich grooten invloed te verwerven. Hij gehoorzaamt den tegenwoordigen radja niet dan noode. De vorst heeft zeker zijn' langsten tijd wel uitgediend, want het Gouvernement zal zulk een' opiumschuiver niet lang aan de regeering laten. Zijne beide zoons zijn nog jong, en daarbij ook reeds aan den opium verslaafd. Bovengenoemde matowa heeft dus veel kans radja te zullen worden. Deze bijzonderheden werden mij bekend door het aanhangige onderzoek naar den moord.

Het was Zondagmorgen 7 Februari. Ik had dezen feestdag in mijne hut bijzonderlijk herdacht, en ging daarop om half 9 met den heer Jellesma én den marsaoleh van Pagoeat naar den wal. Onder het varen zagen wij op het strand, behalve enkele Hollandsche vlaggen, ook eene witte vlag waaien. „Hé, marsaoleh, waartoe dient die witte vlag?" „Die dient om den sjeitan weg te jagen, toewan, want anders komen er booze ziekten, althans", voegde hij er bij, toen hij zag, dat wij een' 'glimlach poogden te onderdrukken, „althans naar de gedachten van deze menschen." „En hangt die vlag daar altijd?" „Nee, toewan, bij tijden maar, als de menschen bang zijn, dat de ziekte komen zal."

De radja kwam ons met knikkende knieën op het strand te gemoet, en weldra bestegen wij zijn huis. Wij kwamen voorbij een oud kanon met affuit en al, welk kanon het jaartal 1668 droeg. Uit het kruit, dat op het zundgat gestrooid was, maakten wij op, dat zij een salutschot

wilden lossen, en de Heer Jellesma had juist nog den tijd om te zeggen, dat men dit maar doen moest, als we in het huis waren. Dit huis, het paleis van den radja, staat ongeveer $1\frac{1}{2}$ M. hoog op palen. Ook de wanden zijn hiervan gemaakt. Het zag er even smakeloos uit van binnen als van buiten. Het gebouw is circa 16 M. lang en 8 M. breed, en de ruimte in drie ongelijke deelen verdeeld door gespannen doek. Wij kregen nu ook den matowa te zien, een man met een schrander uiterlijk en in Boegineesche kleederdracht. Bauermann, de tweede zoon van den radja, werd ons eveneens voorgesteld. Hij is een jongen van 10 jaar met een aardig gezicht en groote, mooie oogen. En die jongen schuift reeds opium! Een week of 4 geleden werden er nog 40 bollen opium van Gorontalo naar de Bocht uitgevoerd (iedere bol vertegenwoordigt eene waarde van f 83,33 $\frac{1}{2}$). Ofschoon aan dezen uitvoer nog geen paal en perk kan worden gesteld, aangezien de staatjes in de Bocht onafhankelijk zijn van het Gouvernement, zoo zal de Assistent-Resident toch pogingen aanwenden, om hieraan een einde te maken.

We aanvaardden den tocht. De weg, dien we voortdurend volgden, liep geen 10 M. achtereen recht, maar slingerde zich voortdurend langs huizen, door grasvelden en bosschen. We bezochten verscheidene huizen, die er alle vrij goed uitzagen, zoodat we tot de conclusie kwamen, dat het huis van den radja zoo niet het leelijkste was, dan toch tot de slechtste behoorde. Slechts een paar van die huizen hadden planken wanden; overigens waren de zijden van nipahbladeren gemaakt. Het eerste huis, dat wij bezochten was dat van een goudsmid. Zijne instrumenten bestaan uit eenige verschillende tangetjes en een paar hamers. Een houten bakje, waarin doppen van de kokosnoot liggen te gloeien, is zijn smeltoven. Een

paar andere eigenaars van huizen hielden zich bezig met het bereiden van suiker. Hun oven is geheel van leem vervaardigd, en in een groot gat bovenin staat een ijzeren pot, waarin de suiker bereid wordt. Deze bereiding is zeer eenvoudig. Zoete sagoweer, waarin men eenige stukjes van den kokospalm gedaan heeft, om eene roode kleur aan het product te geven, wordt tot suiker verkookt. Weer in een ander huis waren vrouwen aan het weven (ook het suikerbereiden is het werk der vrouwen). Ik kan geen onderscheid zien tusschen het weven zooals het hier en zoo als het te Gorontalo geschiedt.

Men kan te Mooeton eigenlijk niet van eene kampong spreken. We hebben daar ongeveer $1\frac{1}{2}$ uur rondgewandeld, en telkens kwamen wij een huis tegen. Tweemalen moesten we de kali Mooeton oversteken. (De rivier is circa 8 M. breed). Men had bruggen, maar hoe! Over de kali liggen een zestal bamboes, aan iederen kant in de lengte een nipahstam. Deze stammen worden slechts aan beide einden gesteund door een dwarshout, zoodat de brug eene spanning heeft van 8 M. De bamboes zijn onderling niet verbonden, zoodat, als men op een' er van stapt, men met het been tusschen den anderen naar buiten zakt. Wij moesten dus zeer voorzichtig loopen om op deze schommelbrug niet te vallen. Aan de tweede brug was eene leuning, maar aan de eerste niet. De Heer Jellesma, ik en de meeste inlanders kwamen er recht op loopende over, maar enkelen, zooals bovengemelde matowa, liepen op handen en voeten, tot groote hilariteit van het toeziende publiek.

Zooals ik reeds zeide, kwamen wij na $1\frac{1}{2}$ uur loopens weer bij radja's woning aan. Het terrein, dat wij bewandeld hadden, is vlak. Het had een dag of wat geleden gebanjerd, zoodat een paar gedeelten van het voetpad

geheel onder water stonden. Wij werden hier door twee mannen doorheen gedragen.

In het huis van den radja vertoefden wij niet lang meer. Er was in den tijd, dien we doorbrachten met wandelen, eene eerewacht geformeerd van een honderd man, gewapend met speren en zwaarden. (De speren waren bedekt met de scheden, ten teeken van vrede). Deze wacht vergezelde ons naar de sloep, en onder het bulderen van het geschut, ik bedoel onder het lossen van een schot uit 1668, staken wij van wal. Het was een warm tochtje geweest, maar wel der moeite waard.

Tomini.

In den morgen van den 8sten Februari verlieten wij de reede van Mooeton, en zetten koers naar Tomini. Aan-gezien de boot recht op haar doel aanstoomde, verloren wij langzamerhand aan onze rechterhand de kust uit het oog, daar het land een eind na Mooeton binnenwaarts terugbuigt en eene baai vormt, aan wier westelijkst gedeelte Tomini ligt. De reis biedt hier geene afwisseling aan, alleen ontmoet men (vooral in het begin) tal van kleine eilandjes. 's Namiddags ten 3 ure wierpen we dus het anker voor de plaats, aan welke de Bocht haren naam ontleent. Verwacht men om deze reden eene groote kampong te zien, dan komt men bedrogen uit. Tomini behoort wel tot de welvarendste streken, maar de plaats zelf is niet eene van de grootste. We lagen een 300 M. uit den wal.

Het eerste, dat de aandacht trekt, als men van uit zee een oog op het landschap slaat, zijn de hooge bergen. De landschappen aan de Bocht zijn alle bergachtig, maar hier schijnt de bergrug wel zijne hoogste punten te bereiken. De Heer van Hoëvell schat ze op een 7000 voet. Aan

het strand is niets anders te bespeuren dan een verbazend lang huis, een klein schoenertje en een paar prauwen. De strook laag land, die zich van het gebergte tot aan de zee uitstrekt, is vier palen breed, en schijnt vruchtbaar te zijn: we zagen althans eene groote menigte klapperboomen.

Nauwelijks had de boot haar anker laten vallen, of de marsaoleh van Tomini kwam in eene blotto aan boord. Waarlijk, een geciviliseerd man, in geheel Europeesch costuum gekleed, schoenen, kousen, witte broek, overhemd en zwarte Atjehjas, terwijl zijn „topi marsaoleh” veel fraaier was dan dat van zijnen heer, den radja van Mooeton (Tomini staat onder Mooeton). Deze marsaoleh had een vrij ontevreden gezicht, maar deze onaangename trek verdween toch langzamerhand. Ik schrijf dien dus toe aan zenuwachtigheid en verlegenheid.

Den volgenden morgen (9 Febr.) gingen wij naar wal. Ook nu werd een schot gelost ter eere van den vertegenwoordiger van het Gouvernement. Het lange huis heeft naar mijne schatting eene lengte van 30 M. en eene breedte van 6 M. Het staat hoog op palen, maar het dak is laag, zoodat de zijwanden niet hooger zijn dan $1\frac{1}{2}$ M. Men had er eene zoldering in gemaakt van gebloemd katoen, ongeveer 1,75 M. boven den vloer, zoodat wij er eenigszins gebukt moesten loopen. We waren in eene groote ruimte, maar dit ééne groote vertrek kan in een oogwenk in vele kleine kamertjes herschepen worden. Waar in de andere huizen de vertrekken met gespannen doek zijn afgeschoten, daar gebeurt dit hier met eene soort rolgordijnen. Gaan de verschillende families ter ruste, dan laat men al die gordijnen vallen, om ze den volgenden morgen weder op te rollen. Het zag er in dit huis van den marsaoleh en zijne familie (!) werkelijk welvarend uit

Het doek was schoon en sierlijk, de vloer was bedekt met rotanmatten en voor ons had men eene bank van bamboe gemaakt, bedekt met keurig gevlochten matjes. Behalve het grootte aantal menschen en kinderen, vond men er nog eene soort van gamelan, bestaande uit twee langwerpige trommen (tifa), twee gongs van verschillende grootte, en een' koelintang met zeven koperen bekkens. Op verzoek van den Heer Jellesma speelde men twee stukjes. Het was zeer wansmakige muziek.

Meer afwisseling dan binnenshuis bood het schouwspel daar buiten aan. In een afgeschoten perk van 5 M. in het vierkant was men bezig eenen dans uit te voeren, hier (en te Poso) kajori genoemd, (het woord kajori beteekent eerbied). Een twaalfstal jonge mannen vormen een' halven cirkel. Zij rusten met den rechter elleboog op den linker schouder van hun' buurman. Ze loopen langzaam rond, steeds den halven cirkelvorm bewarende. Vóór hen staat geheel alleen eene vrouw, die dezelfde functie bekleedt als eertijds de vrouwelijke walian in de Minahassa. De vrouw begint met eene schelle stem te zingen, waarbij het schijnt als of zij alles in éenen adem wil zeggen; want bij het einde van den zin perst zij de woorden uit de keel. Zij heeft nog niet geëindigd, of een van de jonge mannen begint een' solo, waarmede na een woord of vier alle overigen instemmen. Zijn zij klaar, dan begint de vrouw weer, en zoo gaat het door, afgewisseld door kanibaalsche schreeuwen en ratelende geluiden.

Ik wend mij om, en daar zie ik twee mannen een spiegelgevecht uitvoeren. In de rechterhand eene speer, in de linker een smal, lang schild, versierd met haar en schelpjes. Een lang zwaard rust aan de heup. Met eenige sprongen naderen zij elkaâr, terwijl zij hunne speren doen trillen. Hunne oogen bliksemen, terwijl zij den afstand

meten, die hen van elkaâr scheidt, en die steeds kleiner wordt. Met eenige snelle passen retireeren ze, om met één' sprong weer tegenover elkaâr te staan, op één been balanceerende, en het andere achterwaarts getrokken. Het schild houden ze met gestrekte arm van zich af, en leggen de speer er naast als om te mikken. Iedere spier trilt. Nu eens links, dan weder rechts uitwijkende, schijnt het als of zij elkaâr trachten te biologeeren, tot dat op een teken van den marsaoleh de krijgshaftige helden weer in gewone menschen veranderen.

De inwoners van Tomini zijn klein van gestalte, maar sterk gespierd, hetgeen uit bovengemeld spiegelgevecht bleek. Vooral de beenspieren zijn sterk ontwikkeld. Deze gespierdheid der beenen schijnt men zich reeds op jeugdigen leeftijd eigen te willen maken. Wij waren namelijk ook getuigen van het zoogenaamde "kuitschoppen", dat onder de Alfoersche stammen veel voorkomt. Het is een ruw spel, dat gespeeld wordt door opgeschoten knapen. Twee gaan daartoe naast elkaâr staan, zoodanig dat het rechterbeen van den een vlak naast het linker van den anderen staat. Hun andere been zetten zij vooruit, ten einde den kuitschopper weerstand te kunnen bieden. Een derde nu gaat een weinig ter zijde achter hen staan, slingert zich eerst wat rond op zijn linkerbeen, en slaat dan het rechterbeen met kracht tegen de beenen der palstaanden aan, ter hoogte van een weinig boven den hiel. Het doel is de beide staanden van hunne plaats te brengen.

Eene kleine wandeling naar de rivier, die sterk stroomt en zeer helder, drinkbaar water oplevert, voerde ons langs sirih-, miloe- en ananastuinen. Al deze tuinen zijn omringd door stevige pagars, om de wilde varkens er buiten te houden. Tomini is het land van de suiker, die even als te Mooeton uit het arengsap bereidt wordt. Zij schijnt

van eene goede kwaliteit te zijn. De Heer van Hoëvell merkt op: „De hier bereide suiker is vrij zuiver, heeft in de inlandsche handelswereld eenen goeden naam, en wordt tot naar Gorontalo en elders uitgevoerd.”

Tinombo.

Men moet wel uitstekend in de Bocht bekend zijn om als loods te kunnen fungeeren, aangezien de plaatsen zich niet gemakkelijk van zee uit verraden, gelijk uit het voorgaande gebleken is. Dit geldt ook van Tinombo, waar wij, na om 12 uur 's middags van Tomini, te zijn vertrokken om half drie ten anker kwamen. Een aanplant van pisang- en klapperboomen bewijst, dat hier menschen wonen, en dit feit wordt nog nader bevestigd door twee huizen (waarvan het eene zeer bouwvallig), die beide aan het strand, doch een 200 M. van elkaar afstaan. Op geen enkele plaats kan men het land met eene boot zoo dicht naderen als hier, namelijk op eene kabellengte (200 M.) afstands in 23 vadem water. Hier wijken de bergen nog meer achteruit, dan te Tomini, en de strook laag land wordt daardoor breeder. Uit zee heeft men een prachtig gezicht. De bergen verheffen zich hier niet met eene gelijke helling hemelwaarts, maar men treft telkens kleine terrassen aan, waar miloe of rijst verbouwd wordt.

Tinombo is het land van den tabak. Men treft hier groote tabaksvelden aan, die wij evenwel niet konden bezoeken, omdat de boot slechts eenige uren daar vertoefde. De Tinombo-tabak wordt ook uitgevoerd naar Gorontalo, waar de inlanders er groote liefhebbers van zijn. Eene proefneming, die ik deed, drong mij niet om eene tweede te ondernemen. Deze tabak is geelbruin van kleur, brandt zeer slecht, en verspreidt, vooral op eenigen afstand geroken, eenen onaangenamen geur.

Tinombo is niet dicht bevolkt. De Heer van Hoëvell schat het bevolkingscijfer op 900. De eigenlijke kampong ligt meer binnenwaarts in. Naar berichten van pas genoemden Heer treft men in het gebergte van dit gedeelte (tot aan Kasimbar) een' volksstam aan, die „als de oerbevolking dezer streken te beschouwen is.” Zij moeten ongeveer 10000 zielen in aantal zijn, „hebben van kleeding geen begrip”, en bedienen zich als wapen van blaasroeren met vergiftigde pijltjes. „Zij schijnen van vredelievender aard te zijn, dan die aan de Posorivier.” „Het koppennellen schijnt bij hen niet bekend te zijn, maar, de kustbevolking, die deze oerbevolking Alfoeren noemt, vreest hen zeer. Zij noemen zichzelf Lado-Lado.

Sogenti.

Daar het doorgaans gevaarlijk vaarwater is aan de kust, blijven de booten 's nachts liggen. Zoo ook nu brachten wij den nacht voor Tinombo door, maar stoomden bij het aanbreken van den dag (10 Februari) door naar Sogenti, waar wij tegen 9 uur in den morgen het anker lieten vallen. Sogenti heeft feitelijk niets met Mooeton te maken, en dit geldt ook van de drie volgende miniatuur-rijkjes, Kasimbar, Toriboeloe, en Amfibaboe. De hoofden van deze rijkjes erkennen den radja van Mandhar als hun heer. Het Gouvernement evenwel wil, dat zij met Mooeton één bondgenootschap zullen uitmaken. De Heer van Hoëvell pogde reeds te Sogenti en Kasimbar de hoofden daarvoor een contract te doen teekenen. Vooral het hoofd te Sogenti maakte vele tegenwerpingen. Hij kon hiervoor geen besluit nemen, zonder den radja van Mandhar gehoord te hebben. Toen de Assistent-Resident hem tegenwierp, dat Mandhar reeds een verbond met het Gouvernement had gesloten, antwoordde het hoofd: „Welnu dan behoeven

wij geen afzonderlijk verbond te sluiten, want wij staan onder Mandhar. Ja, maar het Gouvernement had dan liever, dat zij zich bij Mooeton aansloten. Maar de olongia wilde er niets van weten. De Heer Jellesma beproefde het eveneens, maar nu had de man weder eene andere uitvlucht. Hij was de jongste van de vier hoofden, hij mocht dus niet beginnen te teekenen. Als de anderen geteekend hadden, zou hij het ook doen.

In den middag gingen de Heer Jellesma en ik naar den wal. Het hoofd, omringd door een 100tal speerdragende mannen, was gezeten onder een' grooten boom, blijkbaar zijne vergaderplaats. De boom is een kolossale kêtapan (welker vruchten naar kanaries smaken), met véruitstekende takken, zoodat zij een groot priëel vormen. Het hoofd moet reeds op leeftijd zijn, althans zijn tandeloos mond en zijne oude gelaatstrekken doen dit vermoeden. Hij scheen ons in zijne vergaderplaats te woord te willen staan, maar de Heer Jellesma gaf te kennen naar de kampong te willen gaan. Eerst een eindje langs het strand, daarna een boschpad op. We moesten goed oppassen het hoofd niet te stooten tegen de laag neerhangende takken, of te struikelen over de vele wortels. Het was er heerlijk koel; maar overigens zeer unheimisch. (Sogenti ligt juist onder de linie). Vooral de lianen maakten het ons lastig. Tot overmaat van smart stond een gedeelte van den weg van ongeveer 50 M. lengte geheel onder water. We werden dus weer gedragen, maar aangezien de bodem zeer ongelijk was, zoodat de dragers elk oogenblik struikelden, verkeerden wij in groot gevaar van om te tuimelen in het drassige water (men ging tot over de knieën er in). Gelukkig liep dit goed af, en na ongeveer een paal loopens van het strand, bereikten wij de kampong, bestaande uit een vijftal huizen met drie rijtschuren. Het zag er knapjes

uit. Het huis van het hoofd was vrij klein en het werd er stikkend heet, toen de honderd speerdragers ons naar binnen volgden. De Heer Jellesma wist de schuchterheid, vooral van vrouwen en kinderen, spoedig te overwinnen door presentjes uit te reiken, waarover veel stil gepraat werd. Vooral toen de Heer Jellesma het hoofd eene sigaar gaf, en deze die, na aanwijzing om het puntje af te snijden, ging opsteken, verzamelden zich velen om hem heen, om dit onbekende schouwspel met nieuwsgierige blikken aan te zien. Waarlijk men kon duidelijk merken, dat hier pas ééns een Europeaan (de Heer van Hoëvell) is geweest. Het hoofd durfde niet aan boord komen, ofschoon ik mij als gijzelaar aanbod.

Ik sprak zoo even van eenen ketapanboom, waaronder het hoofd met de zijnen vergaderd was. Toen ik vroeg, hoe die boom genoemd werd, antwoordde men mij: Mata bae", hetgeen de tolk overzette in: «Mata ikan." Dit wekte mijne aandacht, want bae is een Pososch woord en beteekent «visch." Vele van de woorden, die ik opving, herkende ik als Pososche, en ik besloot om, als we in het huis van het hoofd waren gekomen, zoo goed en zoo kwaad als het gaan zou, met enkelen een boom in het Pososch op te zetten. (1) Zoo gezegd, zoo gedaan; ik maakte een praatje, en tot mijn groot genoegen ontdekte ik, dat men mij goed verstond. De antwoorden begreep ik meestal niet, omdat mijne ooren nog niet aan de taal gewend zijn, en mijn woordenschat nog niet voldoende is, om alles te verstaan. Men had er blijkbaar schik in, dat ik hunne taal kende. Ik nam mij voor, in de volgende plaatsen ook naar de taal onderzoek te doen. Het resultaat van dit onderzoek is, dat men te Kasimbar, Parigi,

(1) Een gesprek te voeren. *Red.*

Saoesoe, Poso en Todjo dialecten spreekt, die zeer nauw met elkander samenhangen, zóó nauw, dat, als men in eene der andere streken Pososch spreekt, men dit goed verstaat (Het Pososch en het Todjosch verschillen slechts in enkele woorden van elkander). Dit is van groote beteekenis bij eene eventueele uitbreiding der zendingposten in de Bocht. Maleisch verstaat men bijna overal niet of slecht. Wij hebben hier dus niet het verschijnsel, als in de Minahassa, dat de dialecten onderling zooveel verschillen.

Doch ik keer terug tot mijn verhaal. Daar het reeds begon te schemeren, namen wij afscheid van het hoofd van Sogenti en keerden langs denzelfden weg naar boord terug. We brachten den nacht vóór Sogenti door, en zetten den volgenden morgen (11 Februari) 6 uur koers naar Kasimbar. Na $2\frac{1}{2}$ uur stoomens lieten wij het anker in de baai van dit tweede miniatuurstaatje vallen.

Kasimbar.

We kwamen nu in een merkwaardig gedeelte; want ofschoon de Heer van Hoëvell met den Gouvernementsstoomer „Valk” voor Kasimbar heeft gelegen, zoo ging hij niet aan land. Wij zouden dus menschen ontmoeten, die nooit een’ Europeaan hadden gezien. Op weg naar Kasimbar deed de Heer van Hoëvell nog eene aardige ervaring op, welke hij mij eens verhaalde en ook in zijn reisrapport opnam: „Van de vele visschersprauwen, die op de riffen aan het visschen waren, had een den moed ons te naderen en riep ons toe, wat dat voor een schip was, dat zonder zeilen voortbewoog, en of we lek waren, want er kwam zooveel water uit het schip, het circulatiewater n.l., dat voor condensatie van den afgewerkten stoom dient. Een oogenblik later kwam een dergelijk prauwtje op ons af met de vraag, of het schip in brand stond, omdat er zooveel rook uit kwam.”

De tolk, die op verkenning was uitgezonden, berichtte ons, dat het eenzame huis aan het strand bewoond werd door Deng Makarao, een hoofd van Kasimbar. Aangezien dit geheel overeenkwam met de opgaven van den Heer van Hoëvell, wisten we, dat we „terecht” waren. Deng Makarao was evenwel naar Boalomo (in het landschap Banggai ten O. van Todjo). Deng Mabité, een voornamer hoofd, woonde evenwel in de kampong Kasimbar zelf. De dialecten in de Bocht hebben een taaleigen gemeen met het Boegineesch, n.l. dat zij geen gesloten lettergrepen toelaten. Toen ik aan eenen inwoner van Kasimbar vroeg, hoe zijne kampong heette, (met het oog op de laatste lettergreep), antwoordde hij: Ka-si-mba-ri.

Daar de Heer Jellesma met hetzelfde doel te Kasimbar als te Sogenti gekomen was, zoo besloot hij den tocht naar de kampong te ondernemen, en ik ging mede. Eerst reisden wij langs het strand van het eenzame huis af Zuidwaarts, tot wij na een goed kwartier aan een klein riviertje kwamen. Dit riviertje was slechts 5 M. breed en bijgevolg te smal om met de sloep (met riemen) bevaren te worden; we stapten dus in eene blotto; de overige leden van het gezelschap verdeelden zich in twee andere blotto's, en zoo trok de kleine flottille het riviertje op. Dit stroompje maakte ontzaggelijk vele bochten en bochtjes, aan de kanten niets dan rimboe, zoo zelfs dat de vlerken (outriggers) der blotto nu en dan in de in het water nederhangende takken der boomen bleven vastzitten. Na een tien minuten roeiens kwamen wij aan een huis. We legden aan. De eigenaar van het huis was een oude, dikke kjaï. Het huis zag er sterk uit, en de palen stonden op steenen neuten. (Dit zag ik nog nergens in de Bocht). Op de vraag van den tolk, of hij wel eens Europeanen (blanke menschen) had gezien, antwoordde hij: „bareëpa”

(Pososch: nog niet). Door de kleine openingen in den wand loerden nieuwgierige vrouwengezichten. In aanmerking genomen, dat men voor het eerst blanken zag, was men niet zeer „benieuwd.” De vrouwen bleven in de huizen, en beklommen wij een huis, dan waren ze plotseeling verdwenen.

De kampong Kasimbar telt negen huizen en even zoovele rijtschuurtjes. Die woningen liggen evenwel zoo ver van elkander, dat men wel een kleine 10 minuten noodig heeft, om van huis 1 tot huis 9 te komen. Daarna voerde onze weg ons wederom een tien minuten door een brandend heet alang-alang veld, aan welks einde een tweede kampong van vijf huizen ligt. Deze kampong wordt ook Kasimbari genoemd. Hier ook stond, eenigszins afgescheiden van de andere huizen, de woning van het hoofd Deng Mabité, een huis geheel van hout, wat men zelden ziet. Het is versierd met een dubbel dak van katoe, ten teeken, dat dit eene vorstelijke woning is. Het erf is goed onderhouden, en ook binnen het huis ziet het er keurig en zindelijk uit. Deng Mabité evenwel was gevlogen. Den vorigen dag was hij naar de bergen gegaan, om zijne vrouw, die daar eenigen tijd had doorgebracht af te halen. We moesten dus voor ditmaal onverrichter zake terugkeeren. Op onzen terugweg zagen we twee vrouwen, die bezig waren rijst te stampen onder een afdakje. Bij onze nadering wierp de eene haar stamper weg en vluchtte in huis. De andere wilde hetzelfde doen, maar op ons geroep van „neë maëka” (Pososch: wees niet bang) ging zij met haar werk voort.

De Heer Jellesma wist twee mannen over te halen mede naar boord te gaan. Zij ontvingen daar ieder een kleedingstuk voor hun' moed. Eene poos, nadat zij met hunne blotto naar wal waren gegaan, kwamen zij terug

en brachten als hun dank twee bundeltjes tabak mede. Ze lieten er evenwel aanstonds op volgen, of ze niet wat zeep mochten hebben? Het inwisselen van geschenken is hier zeer in zwang. Toen de Heer Jellesma te Sogenti presentjes uitdeelde, zeide het hoofd: „Mijnheer maakt ons verlegen, want wij hebben niets om terug te geven.” De Heer Jellesma stelde hen gerust door te zeggen, dat dit niets uitmaakte; hij wilde slechts vriendschap met hen sluiten.

Parigi.

In den morgen van den 2^{den} Februari zette de „Zeeduif” koers naar Parigi. We zouden eerst Tonboeloe en Amfibaboe aandoen; maar aangezien de loods, dien wij aan boord hadden, dezen tocht niet op zijne verantwoording durfde nemen wegens zijne onbekendheid met die wateren, liet de Assistent-Resident ze voor ditmaal liggen. Dit gedeelte van de kust tot een eind voorbij Parigi is een van de gevaarlijkste vaarwaters van de Bocht. Het zit vol blinde klippen, die voor de vischvangst uitstekend, maar voor de scheepvaart lastig en gevaarlijk zijn. Ten half 2 kwamen wij in de baai van Parigi ten anker, en zagen voor ons het land, dat bij uitstek het woelnest der Bocht is. Als iemand de geschiedenis van Parigi kon samenstellen, zou men op iedere bladzijde lezen van brand, moord en twist.

Parigi behoort niet tot die landschappen, die een bondgenootschap met het Gouvernement hebben aangegaan, maar het wordt gerekend tot de landen „door verovering gekregen”. In welken zin men dit moet opvatten is mij nog niet duidelijk; wel lees ik van eene soort van kleine expeditie met eene kruisboot (?) naar dit rijk, maar ik geloof, dat het meer in dien zin overwonnen heet, dat

het vroeger aan den Sultan van Ternate behoorde. Deze werd door de Compagnie overwonnen, en dientengevolge vielen diens „koloniën” of nederzettingen ons ook in handen. Daarom ook begint het contract, dat in 1863 nog eens gewijzigd werd: „Overwegende dat het landschap Parigi met deszelfs onderhoorigheden sedert het jaar 1751 ten gevolge van het recht van overwinning onderworpen is aan het Nederlandsch oppergezag”, enz. enz. Hoe het ook zij, het Gouvernement heeft er al heel weinig te zeggen.

Wanneer men de geschiedenis van de laatste drie jaren nagaat, dan heeft men juist genoeg om getuige te zijn van brand, moord en twist. In 1889 kwam een Boeginees van Palos te Parigi handeldrijven. Toen hij naar zijne meening genoeg gehandeld had, ging hij tot den vorst, en zeide langs eenen anderen dan den gewonen weg te willen terugkeeren. De radja van Parigi raadde hem daarop aan, toch maar den gewonen weg te nemen, want hij vertrouwde de Alifoeren in het binnenland niet. De Boeginees, vertrouwende op zijn repeteergeweer, sloeg den raad van den vorst in den wind, en ging zijn gang. Gelijk de radja van Parigi voorzien had, werd de handelaar overvallen, en beroofd. Hij wist echter te ontkomen. Berooid kwam hij te Palos terug, en vertelde daar, dat de Parigiërs hem zoo mishandeld hadden. Dit eischte wraak, en een leger van 1005 inwoners van Palos (naar het verhaal van een' Parigi'sch mantri) trok naar Parigi, waar zij eene kampong verbrandden. De Gouverneur van Makassar, onder wien Palos ressorteert, en de Resident van Menado hebben over deze zaak geconfereerd, en besloten te Palos eenen ambtenaar te plaatsen.

Nu onlangs was er een twist tusschen den ouden radja en zijnen zoon, den radja moeda. Die zoon, Bapabenta genaamd, wilde niet meer naar den wil en den raad van

zijnen vader, den radja, (of beter: magao) luisteren, en deed maar wat hij wilde. Hij brandschatte kampongs en voerde een lustig leven, ja wat meer is, men beweerde, dat hij bij hoog en bij laag gezworen had met de jongste, nog ongehuwde zuster van zijnen vader te zullen huwen. (Dit is geheel tegen de adat, en volgens den Heer van Hoëvell staat zulk een huwelijk gelijk met het trouwen met zijne eigen moeder). Nu werd het den ouden radja te warm in zijn land, en hij nam met eenige getrouwen de wijk naar Poso, waar zij aan het strand, vlak bij de Poso-rivier een gehucht stichtten (Ik maakte hiervan nog melding in mijne eerste reisbeschrijving onder Poso). Maar wat doet nu Bapahenta? Hij gaat met een legertje naar Mapané, twee uren roeiens van Poso, en brandschat een paar Alfoersche kampongs, die achter Mapané liggen. De padi, die hij eischte, werd hem geweigerd, waarop hij van een onbewaakt oogenblik gebruik maakte, de kampongs binnendrong en een groot deel van de daar verzamelde rijst medenam. Een gevolg daarvan was, dat een 40tal dagen daarna een Parigiër, die zich bij Mapané vertoonde, door de beroofde Alfoeren gedood werd.

Deze aanklachten werden alle van de eene zijde bij den Assistent-Resident van Gorontalo (toen nog den Heer van Hoëvell) ingediend. De radja-moeda daarentegen verdedigde zich. Hij beweerde, dat hij lasterlijk van de schanddaden beticht werd, dat hij nooit met de zuster zijns vaders had willen huwen; dat zijn vader een oude opiumschuiver en suffert was; dat hij den handel en den bloei van zijn rijk tegenwerkte; dat hij de kampong, die door de Boegineezen van Palos verbrand werd (zie boven), niet wilde herbouwen; kortom, dat de oude heer niet geschikt was tot regeeren. Ten laatste heeft Bapahanta zijnen vader van Poso afgehaald, en zij heeten nu verzoend.

En thans keer ik terug tot mijn reisverhaal: We ankerden dan in den middag, maar gingen dien dag niet meer aan wal. Wel kwam de oude radja om 5 uur aan boord met een geleide van 15 gewapende mannen. De radja van Mooeton en de zijnen getuigen, door hun voorkomen om het hardst van de ellende, die het opiumgebruik na zich sleept: fletse oogen en knikkende knieën. Overigens had hij een onaangenaam, sluw gezicht. De Heer Jellesma liet hem en zijne trawanten het geheele schip zien, dat zij zeer bewonderden. Men wilde zoo gaarne nog eens de stoomfluit hooren blazen, maar aangezien er geen stoom was, kon de commandant niet aan hun verzoek voldoen.

Het regende fiks op den morgen van den 13^{den} Februari, en ik vreesde reeds, dat er van een' voorgenomen tocht in het binnenland van Parigi niets zou komen, toen het tegen half 8 begon op te knappen, en de Heer Jellesma, twee officieren en ik in de boot van den Chineeschen handelaar alhier (Ong Hi Bie) stapten en naar land roeiden, evenwel niet naar de hoofdplaats, maar naar de kampong Tobinoto. Aangezien wij den stroom mede hadden, kwamen wij in een uur over, doch daar de bewoners van de kampong Tobinoto allen aan het werk waren op hunne velden, bleven wij daar niet lang, maar wandelden langs het strand voort, staken eene rivier over, en kwamen in een bosch, waar doorheen zich een nauw, modderig pad slingerde. Na een klein half uur door dit bosch geloopt te hebben, kwamen wij op een alang-alang veld, en aan het eind daarvan ligt de kampong Doelagoe, het doel van den tocht. Dit Doelagoe is een van de grootste kampongs, die ik nog gezien heb. Wij gingen bij het hoofd van dit dorp in huis. We waren nu in de streek, waar vóór een jaar de cholera 300 slachtoffers eischte; eene dicht bijgelegen kampong werd bijna ontvolkt, daar zij

door deze vreeselijke ziekte bijna 500 inwoners verloor. Informeerende naar het opiumgebruik, deelde onze gastheer ons mede, dat hij vroeger wel opium geschoven had, maar sedert zijn kind verleden jaar aan de cholera was gestorven, had hij de gelofte gedaan, nooit weer een trekje aan de verleidelijke pijp te zullen doen. De Heer Jellesma stelde mij aan hem voor als een „saaro” (geneesheer), en ik zeide in het Pososch, dat, wanneer er weder eene gevaarlijke ziekte uitbrak, men maar eene blotto naar Poso moest zenden om geneesmiddelen te halen. Maar de luidjes maakten van het oogenblik gebruik om nu reeds wat geneesmiddelen machtig te worden: de een had buikpijn, de andere koorts, een derde vertelde, dat hij zoo beefde als hij het een of ander deed. (Dezen gaf ik den raad, geen opium meer te schuiven).

Nu namen wij afscheid. We gingen evenwel niet denzelfden boschweg terug, maar maakten gebruik van eenige kleine blotto's om ons de rivier te laten afzakken. Weder te Tobinoto gekomen, waarschuwde de zon ons, dat het niet ver meer van 11 uur af was. We konden vóór den middag-maaltijd de residentie van den radja niet meer bezoeken, en keerden dus naar boord terug, waar we tegen half één aankwamen.

Om 5 uur in den middag staken wij weder van boord, en gingen onze opwachting bij den radja maken. Hij stond ons, van vele gewapenden omringd, op te wachten. Eenige minuten van het strand af ligt de kampong, Lodji genaamd. (De huizen, die men aan het strand ziet, zijn de etablissementen van den Chineeschen handelaar Ong Hi Bie). Vroeger had de Compagnie hier eene bezetting liggen; de benteng (waarvan alleen de fundamenten overig zijn) werd door de inlanders lodji (loge) genoemd, en deze naam is hier in Parigi op de kampong overgegaan. Het

huis van den radja is als al de andere huizen, alleen wat grooter, en hier en daar is gebruik gemaakt van een stuk zink tot stutting der zijwanden. Wij gingen het paleis niet binnen, maar werden uitgenoodigd in eene groote loods op stoelen plaats te nemen. De vloer van deze loods lag ongeveer 1 Meter boven den grond, en was van niboeng-latten vervaardigd. We zaten hier dus eenigszins verheven, en zouden de dansen, die de radja ter eere van den „toewan besar” zou doen uitvoeren, goed kunnen zien. De loods was vol volk, en ik keek al eens rond of ik den veel besproken Bapahenta, den oproerigen zoon van den radja, niet kon ontdekken. Terwijl wij daar nu zaten te praten en rond te kijken, ontstond er eene groote opschudding onder het volk, dat beneden stond, en kort daarop kwam een man aan, omringd door een talrijk gevolg. Die man werd aan ons voorgesteld als Bapahenta. Om den Assistent-Resident te begroeten, beklom hij ook de loods, en zijne volgelingen hem na. De vloer bleek echter te zwak te zijn voor dezen grooten toevloed, en krak, krak! daar rolden allen door elkander, daar de vloer onder de voeten wegzonk. Vooral de radja maakte eene leelijke tuimeling, waarvan hij de kracht zocht te breken door een uitgestooten „Lah ilaha illalah.” Wij kwamen er allen gelukkig goed af; de stoelen werden naar buiten gebracht, en de audientie werd voortgezet in de open lucht.

Bapahenta is naar mijne schatting een man van 30 jaar, met eene zeer donkere gelaatskleur. Uit zijne bewegingen kon men opmaken, dat hij zenuwachtig was, en geen wonder, want hij zal den krassen brief, dien de Heer van Hoëvell hem indertijd schreef, nog niet vergeten zijn. Zijne houding en zijne blikken maakten op den Commandant en mij den indruk, dat hij ons aanzag als wilden wij

zeggen: „Laten we maar niet te dikke vrienden worden, want we konden het nog wel eens met elkaâr aan den stok krijgen.” Zoo nu en dan gaf hij ook den indruk, alsof het niet recht pluis was in zijn hoofd, maar dit kan ook wel uit zijne zenuwachtigheid zijn voortgesproten.

Na eenig wachten kregen wij de beloofde dansvoorstelling. Er kwamen namelijk zes opgetuigde dansmeiden. Zij zijn gekleed in eene sarong, die van de enkels tot boven de borst reikt, maar de armen bloot laat. Een ander kleedingstuk, dat veel heeft van een' shawl (van gewoon katoen), is bij wijze van omslagdoek om de schouders geslagen, en de beide einden hangen tot op de beenen af, door welk kleedingstuk de borst geheel bedekt wordt. In het haar dragen zij een plat toestel van den bast van bamboe gemaakt, dat veel heeft van een versierd dak van eene moskee. Van de punten van dit toestel hangen aan weêrszijde 4 tot 6 strengen tot op de hielen af, welke strengen vervaardigd zijn van aaneengeregen stukjes zeer dunne bamboe, afgewisseld met stukjes pit, als vlierpit, zijnde het merg van een' boom, dat met het merg uit den vlierboom het meest overeen komt. Gouden, zilveren en bloedkoralen armbanden maken verder hunne versierselen uit. Van het middel hangt eene soort zakdoek af, waarmede zij sierlijke bewegingen maken, terwijl gelijkmatige bewegingen met eenen waaijer in de andere hand veel bijdragen tot de kunst van het dansen in deze streken. Behalve hierin bestaat dit dansen nog in enkele kleine bewegingen van het lichaam, dat dan veel heeft van een zeilend schip, dat nu eens naar stuur- dan weer naar bakboordzijde overhelt. De meeste bewondering werd opgewekt door eene langzame statige ombuiging van het lichaam op zijde, zoodat de ellebogen bijna den grond raakten. Drie mannen schuifelden en sprongen voor die

vrouwen met allerlei bewegingen van de armen. Dezen hielden de handen onder de ellebogen bij het terzijde ombuigen der vrouwen, om vallen te voorkomen. De gelijkmatigheid van alle bewegingen is bewonderenswaardig.

De muziek is de eentoonigste, die ik in de Bocht heb gehoord. Zij bestaat uit een' koelintang en een' gong. De koelintang speelt: g', fis', g', c'; dan één slag op den gong; voorts weer de koelintang; g', fis', g', c', dan weer de gong, en dit gaat zoo den geheelen avond door.

Men moet zich niet voorstellen, dat eene dansmeid hier het zelfde is als eene Javaansche ronggèng. De dansmeid in deze streken is eene slavin van den vorst of van eenen anderen waardigheidsbekleeder. Zij wordt op prijs gesteld en later uitgehuwelijkt aan eene goede partij, waarbij de bruidschat geheel aan den eigenaar vervalt. Toen we drie dansen hadden zien uitvoeren, was het mij rijkelijk genoeg. We namen daarna afscheid van den radja en zijnen mantri (Bapahenta was reeds eerder weggegaan) en keerden naar boord terug.

Saoesoe.

Den volgenden morgen om 6 uur waren wij weder onder stoom naar Tamboe (Saoesoe), waar wij om 12 uur in den middag het anker lieten vallen. Dit land wordt geregeerd door eene vorstin, die getrouwd is, en wier gemaal zooveel is als djoegoegoe (rijksbestierder). De vorstin woont in eene kampong, Saoesoe genoemd, die vier paal het binnenland in ligt. Ook hierheen ging nog geen Europeaan. Aan het strand ziet men niets anders, dan een vervallen vuil huisje met enkele prauwen. Vroeger moet dit eene kleine kampong van 6 huizen zijn geweest, Tamboe geheeten.

In den middag zond de Heer Jellesma den djaksa, den marsaoleh van Pagoeat, den tolk en meergenoemden Chinees, Ong Hi Bie, op verkenning uit, ten einde te gaan zien, of het pad, dat van het strand naar de kampong loopt, begaanbaar was. Zij kwamen terug met het bericht, dat de weg goed was, en dat de menschen zeer vredelievend waren. De Heer Jellesma en ik besloten dus den volgenden morgen den tocht te aanvaarden. Z. Ed. Gestr. moest namelijk een contract, dat het Gouvernement met Saoesoe gesloten heeft, aan de vorstin overreiken.

In den morgen van den 17^{den} Februari om half zeven werden wij met eene sloep naar den wal gebracht. Het voetpad was in het begin bijna onkenbaar door het gras, dat aan weêrszijde er over groeide. Weldra traden wij een bosch in, waar het heerlijk koel was, en waar het geschreeuw van verschillende vogels onze aandacht trok. Eens staken wij een riviertje over en een eindweegs verder moesten wij eenen poel doorwaden. Zoo hier en daar verloor het pad zich in het gras, maar dan richtten wij ons naar dat punt, waar de weg als het ware weêr uit de alang-alang opdook. De tocht door het bosch zal ongeveer een kleine paal zijn, daarna loopt het voetpad voortdurend door alang-alang velden, terwijl men zoo nu en dan een gehuchtje van 2, 3 huizen, of eene alleenstaande woning ontmoet. We kwamen ook eene enkel maal mannen en vrouwen tegen, van welken velen in foeja gekleed waren, maar ofschoon ze eenvoudig verwonderd keken, zoo liepen zij toch niet weg, doch weken een eindje van het pad af, zóó, dat wij hen rakelings passeerden. De weg stijgt niet en daalt niet, maar slingert zich voortdurend.

Na vier palen geloopen te hebben kwamen wij aan de kampong. Zij is omringd door eene levende omheining

van dunne boompjes, waarvan ik den naam niet weet. De vorstin woont midden tusschen de vijftien huizen, die het dorp telt. Alles zag er goed uit. We werden ontvangen in een soort van portaal, waar een paar omgekeerde rijstblokken met een matje er over, ons tot zitplaats dienden. De prinsgemaal kwam het eerst te voorschijn, een oude heer met grijs haar. Hij kan bijna niet loopen van de rheumatiek, maar toch was hij zeer vroolijk en opgewekt. Daarna kwam de vorstin, evencens een oude dame. Zij is eene geheele andere verschijning dan haar man: een leelijk isegrimmig gezicht, maar eene zweer op zeker gedeelte van het lichaam (hetgeen ze ons te kennen gaf!) kan daartoe veel hebben bijgedragen.

Behalve het contract had de Heer Jellesma nog heel wat geschenken medegenomen, die alle hunne bestemming kregen. Ik werd voorgesteld als de „toekang obat” en „goeroe” van Poso, en weldra raakten wij aan de praat: de Heer Jellesma door middel van den tolk, en ik sloeg door in mijn Pososch, hetgeen goed verstaan werd en groote hilariteit verwekte. De Heer Jellesma wist het zoo ver te brengen, dat twee mannen en zes vrouwen besloten mede naar het strand te wandelen, en het schip te gaan bekijken. Zij toonden zeer weinig verwondering, alleen van den spiegel in de salon begrepen zij niets. Toen de Assistent-Resident hun eene vlag gaf, vroegen zij ook om kruit, ten einde de vlag te kunnen verdedigen.

Daar wij wederom niet in het donker langs de kust konden stoomen en de machine bovendien eene kleine reparatie moest ondergaan, bleven wij dien nacht voor Tamboe liggen, om den volgenden morgen (16 Februari) om 6 uur koers te zetten naar Mapané en Poso.

Te Mapané werd slechts een paar uur gestopt. Om

1 uur in den middag hief de boot het anker weder en arriveerde te 3 ure voor Poso. Daar lag de schoone landstreek in de kleine baai weer vóór mij. Schilderachtig steekt het Parigische dorp aan de kust af tegen het donker groene gebladerte daarachter, terwijl de huizen van de kampong Saiwosé op den berg ons als het ware door de boomen begluren. Dat er in zulk een schoon land nog zooveel duisternis heerscht! Dat de Vorst des Lichts mij gebruiken moge om het licht van zijne genade aldaar te ontsteken!

Poso, 26 Februari 1892.